مدني زده کړې

یوولسم ټولگی

ه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري. پیرودل او پلورل یې په کلکه منعه دی.
کو سره به یې قانوني چلن وشي.

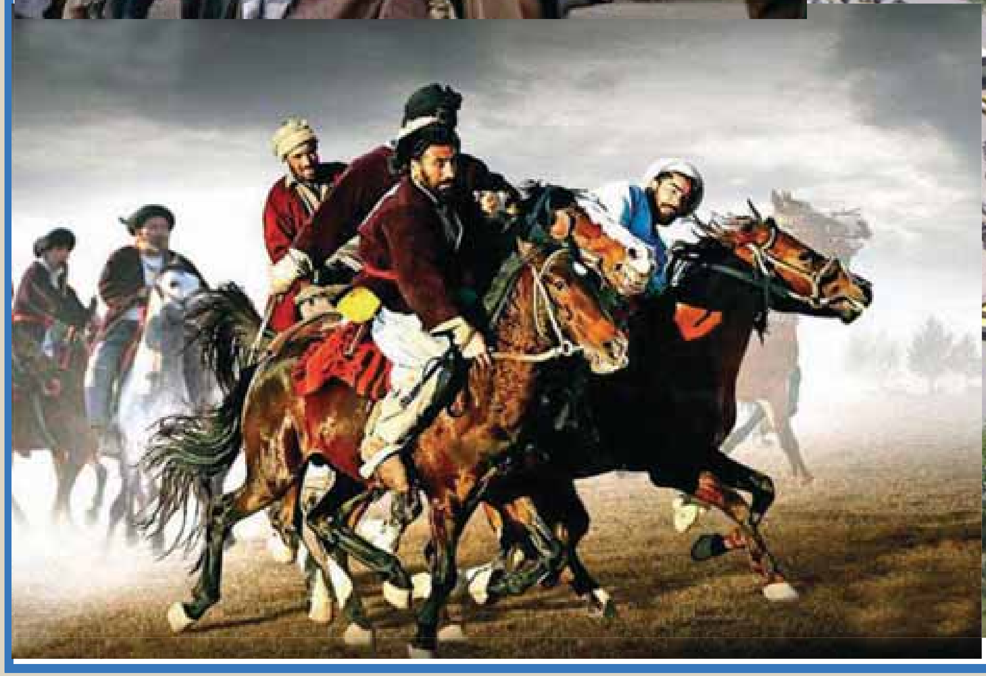

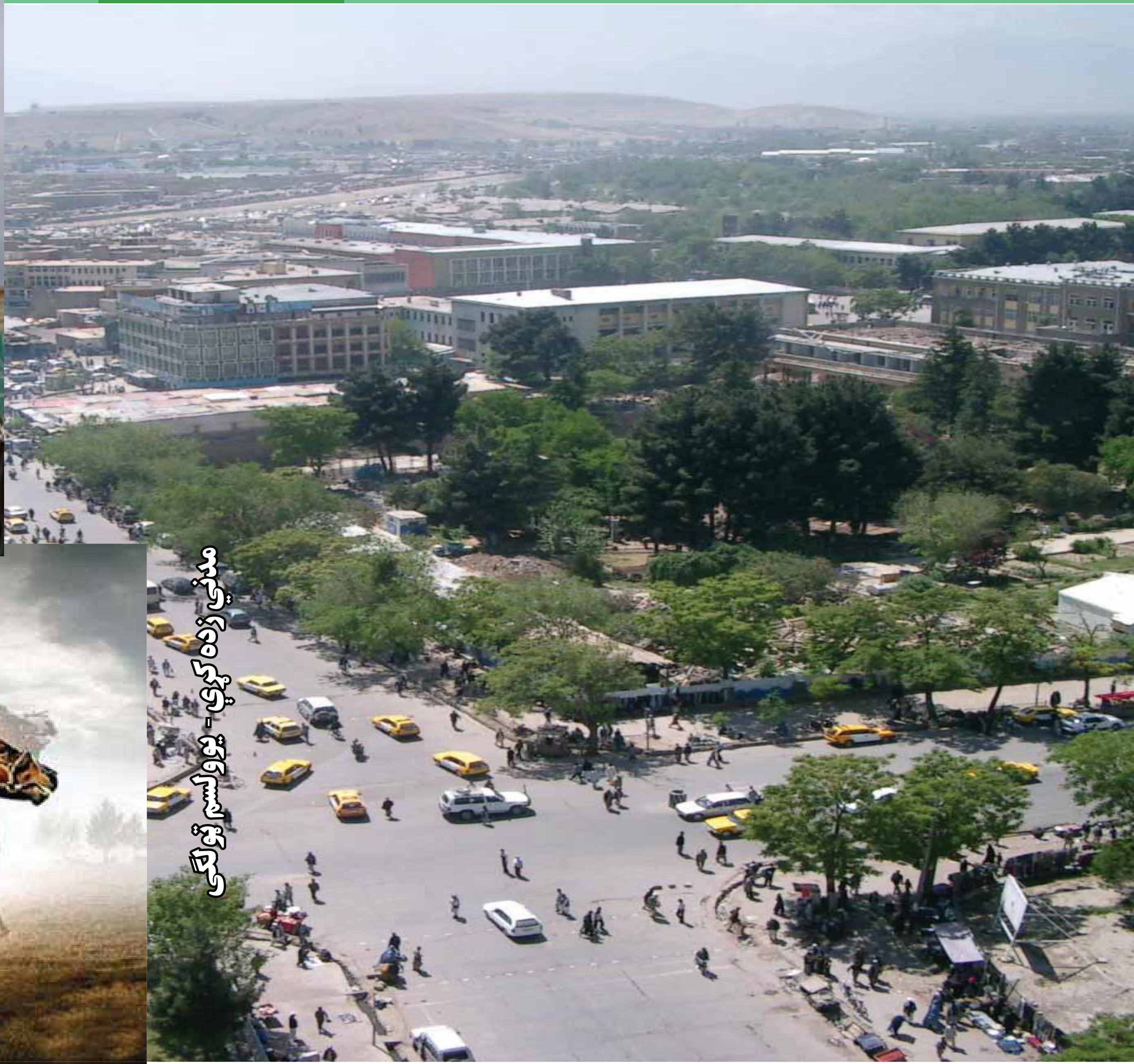

مدني زده کړې - یوولسم ټولگی

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د
ساینس د مرکزمعینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف
لوی ریاست

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

۱۳۹۰
هـ.ش

لیکوالان:

- محمد عزیزبختیاری
- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
- مؤلف محمد انور مشفق

ژباړونکي:

- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

مسلکي ایډیټ:

سرمؤلف میرعبیدالله فاضل د مدني زده کړې د ډیپارتمنت علمي غړی

د ژبې ایډیټ:

محمد سهراب دیدار د پښتو دیپارتمنت علمي غړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- داکتر عبدالصبور فخري،
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې، د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- داکتر اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- داکتر شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح و دیزاین:

رحمت الله غفاری

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغـــان دی

کور د سولې، کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅـــو، د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو، د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي — پامیـریان، نـورستانیـــان

براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ایمـــاق، هم پشه یان

دا هیـــواد به تل ځلیږي — لکـــه لـمـر پر شنه آسمـان

په سینـه کې د آسیـــا، به — لکـــه زړه وي جـاویـــدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکـبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

مدني زده کړي

لمړی څپرکي: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکیدل څه ته وایي؟ ۳
د ټولنیز کیدل لاملونه(۱) ۷
د ټولنیزیدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډیز ۱۸
دویم څپرکي: ټولنیز نظم ۱۹
د څپرکي موخې ۲۰
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۱
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۵
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۲۹
ټولنیزې سرغړونی(۱) ۳۳
ټولنیزې سرغړ وني (۲) ۳۷
د څپرکي لنډیز ٤۰
دریم څپرکی ٤۱
د څپرکي موخې ٤۲
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ٤۳
ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۱) ٤۷

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۱
د څيرکی لنډيز ۵٤
څلورم څپرکي: ټولنيزې نابرابری ۵۵
د څپرکی موخې ۵٦
ټولنيزی نابرابری څه شی د ي؟ ۵۷
طبقاتي نابرابري ٦۱
جنسي نابرابري ٦۵
د څلورم څپرکي لنډيز ٦۸
پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستونزې ٦۹
د څپرکي موخې ۷۰
زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادی ۷۱
زموږ ټولنيزي ستونځی: نېستي او غريبي ۷۵
زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی) ۷۹
زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا ۸۳
زموږ ټولنيزی ستونزې: دنيشه يي توکو قا چا ق ۸۷
زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنی او تر هګري ۹۱
زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلی توکی ۹۵
د پنځم څپرکي لنډيز ۹۸

لومړی څپرکی

ټولنيز کيدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنيز کيدل څه ته وايي؟
- د ټولنيزکيدو لاملونه (۱)
- د ټولنيزکيدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاونه

د ښځې کړ کې موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنیزکیدو په معنا او ارزښت وپوهیږي،
- د ټولنیزو اړیکو په ټینګولو کې ډیره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنیزو ارزښتونو منلو ته لیوالتیا وښيي،
- د ټولنیزکیدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغیزې د څرنګوالي په اړه وپوهیږي،
- د انسان د ژوند له پړاوونو او د هغه د ضروري ارزښتونو سره علاقمندي تر لاسه کړي.

ټولنیزکیدل څه ته وایي؟

خبرې اترې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.
د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ کولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طریقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

۱- آیا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړ کولو پر مهال د بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آیا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپیر موجود دی.

که چېرې له خپل کلي او یا ښار څخه مو نورو ښارونو او یا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو لیدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

o په ډول ډول ژبو خبرې کوي؛
o بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
o ډول، ډول خواړه خوري،
o په یو ډول مو قعیت کې ډول ډول رفتارونه یا سلوک له ځانه ښکاره کوي.

د دغه توپیرونو په لیدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پیداکېږي چې ولې خلک په بېلابېلوټولنو کې په بېلابېلو ډولونو رفتار او سلوک کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې باید ووېل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوې دي چې د ټولنې غړي د هغو پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې لکه کورنۍ، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بېلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسئ:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځايو کېنو.

۳- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونکړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځانه سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوځو ضروري بېلګې وې چې بايد په ټولګي کې يې په پام کې ونيسي او له هغو سره سم عمل وکړي.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروی وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

۱-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲- له زده کوونکو سره مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

۴- لوست دې په سمه توګه تشريح کړي.

۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

۶- د زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نکوي.

۷- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکيدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنيوالي کې د ډېرو ټولنيزو ارزښتونو سره پېژند ګلوي نلرو او په ورو، ورو چې لوييږو له هغوسره ډېره پېژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوربې له موږ څخه توقع لري. دغه چلنداو اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيزقواعد** وايې. موږ له کوچينوالي څخه په ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې

ټولنيز کيږو. **ټولنيزکيدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه ترسره کېږي بلکه د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې، د ژوند کولو،دځان او چاپيريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. ليکن ورو ورو چې لوييږو، زموږ د ژوند شرايط توپير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، زموږ څخه توقع کېږي چې يولړ چارې ترسره کړو چې ترهغه مو يخوا نه ترسره کولې او يا يولړ چارې موچې پخوا ترسره کولې، نور هغه له دې وروسته ترسره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې دټولنيز کيدو په جريان کې زده کوو، کولای شو، لاندې ټکوته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکيدو له لارې د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهيږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړې چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نکړي.

کاري وړتياوې او ځانګړنې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی. ليکن دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په ترسره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټول د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتياده له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوند کې لازمه ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پرديو سره په

عادي ډول اړيکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضایع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکراره

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنوکې وکړې له یوبل څخه په کومو مسایلوکې توپیر لري؟
۲-ولې خلک په بېلابېلو هېوادونوکې ډول ډول دودونه لري؟
۳- په ټولګې کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بیان یې کړئ.
۴- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟
۵- موږ د ټولنیزکیدو له لارې کوم څیزونه زده کوو؟
۶- له نورو سره اړیکې درلودل څه اهمیت لري؟
۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ یو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

یو دوه کلن ماشوم د یو نوي پیداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:
۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې دیو نوي پیداشوي ماشوم زده ندي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چاروته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خندیدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او ....)
۲- د خپلو لیدنو پایلې په خپلو کتابچوکې له ځانه سره ولیکئ او په راتلونکې ساعت کې یې ټولګي ته له ځانه سره راوړئ.

د ټولنيزکيدو لاملونه (١)

په تير لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنيز ژوند او ټولنيز شخصيت پيدا کوي او په يوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتيا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې څرګندونې سره د ټولنيزکيدو د لاملونو په اړه وڅيړو.

پرتله يې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنيزکيدو د لاملونو له ډلې څخه يو لامل ګڼل کيږي، ستاسو په اند:

١- ماشوم کوم څيزونه د کورنۍ په چاپيريال او کوم څيزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

٢- د ټولنيزکيدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپيريال دی چې غړي يې د نسبي او نسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره، ټينګې او نږدې اړيکې لري. ماشوم په يوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه يې پيژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنيو کلونو کې د ټولنيزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تياری لري، ځکه چې د پيدايښت په پيل کې هغه د يوې سپينې تختې په څېر له هر ډول خبرتياوو، معلوماتو او وړتياوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنيزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

- څرنګه خبرې وکړو،
- خپل مور پلارته او د کورنۍ مشرانو او لويانو ته درناوی وکړو،
- څرنګه د خپل ځان او چاپېريال پاکوالی وساتو.
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مينه ولرو،
- څرنګه له نورو سره رفتار او ژوند وکړ،
- ښه او بد يوله بل څخه جلا کړو،
- په ديني عقايدو او ارزښتونو باور وکړو،

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځينې لارې چارې په قصدي توګه او د يو پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو يوه برخه په ناڅاپي او غير قصدي ډول زده کېږي.

د بېلګې په ډول: د والدينو(پلار او مور) اخلاق کېدای شي چې د يو اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته وليږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونيسي(د هغوی د اخلاقو تقليد دې وکړي) نو په دې توګه، که چېرې پلار او مور د ښه اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خويه وي د هغوی او لادونه به هم د دغه اخلاقو تقليد کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې پلار او مور د خپلو او لادونود شخصيت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي د کوچنيانو نږدې خپلوان چې تل هغوی سره تګ او راتګ لري او يا تل ورسره اړيکې لري د کوچني په شخصيت نېغ په نېغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خويندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې او نيکونه او د هغو په شان نور چې تل بې د کوچني سره سروکاروي د کوچني د شخصيت په جوړولو کې مستقيمه اغېزه لري.

له دې امله چې په هر هېواد کې مذهبي، قومي، طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه دکو رنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پيدا کوي. نوی نسل د

کورنۍ له خوا په ځانګړو کوچنيوفرهنګونو تړاو پيدا کوي نوله همدې امله، کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په تشکل او د هغوی د هيلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري. خو دا بايد په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپيريال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک دله منځه وړلو يا ليرې کولو په معنا نده. په حقيقت کې د کورنۍ له چاپيريال او نږدې خپلوانو سره اړيکې د کوچني د شخصيت د تشکل لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصيت د کوچني د کړو وړو او اخلاقو په توجيه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

دهم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېريال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او د خپلو همزولو سره په لوبو او تفريح پيل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنيز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنيزو رولونو، لکه د **پلار، او مور، ښوونکي، پوليس،** او داسې نورو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنيزو رولونو سره پيژندګلوی ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تياريږي.

سربيره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه يوله بل سره اړيکې ټينګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه دښمني او شخړه وکړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښايې په ښکاره کې ساده په نظر راشي خو د ټولنيز ژوند لپاره ډېر اړينې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصيت او رفتار باندې ژور اغېز کوي. هغوی له يو بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې د خپلو همزولو سره يې کوي د خپلو هيلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي. سر بيره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور دهغه له شخصيت، رفتار او اخلاقونه پيروي کوي. داسې خلک پر خپلونورو همزولو باندې ډېره اغيزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثيرات چې همزولي يې کولای شي پر موږ ولري، بايد کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پيژند ګلوی او دقت له

مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هیڅکله هم پیروي ونکړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړي او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع ته متوجه کړی دی او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دین وي او له تاسو نه هر یوباید پام وکړي چې له چاسره د دوستۍ پیمان تړئ.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کورنۍ د ټولنیز کېدو په برخه کې څه اهمیت لري؟
۲- د کورنیو د غړو تر منځ اړیکې څرنګه وي؟ بیان یې کړئ.
۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډېرو زده کړوته تیاری لري؟
۴- مور په کورنۍ کې کوم څېزونه زده کوو؟
۵- کورنۍ څرنګه زموږ شخصیت جوړ وي؟
۶- په کورنۍ کې څوک له ټول زیات د کوچني په شخصیت اغېزمن دی؟
۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د کوچني د شخصیت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
۸- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
۹- کوچنیان له همزولو او هم لوبو سره د اړیکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
۱۰- د خپل هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤولیتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه سلا وکړئ او هغه کارونه چې موږ یې د دوی له هریوه نه زده کوو په یو لست کې ولیکئ.

د ټولنیزکیدو لاملونه(۲)

په تیر لوست کې مو د ټولنیزیدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنیزکیدو د نورو لاملونو سره پیژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیزکیدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شیان زده کوو؟

۲- له رسنیو څخه کوم شیزونه زده کوو؟

۳- د ټولنیزکیدلو د لاملونو له ډلې څخه بې کوم یو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو ښلابیلو ټولنوکې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لیږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړینې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظیفه پر غاړه اخیستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، لیکلو او شمېرلو وړتیاوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنیز ژوند له اړینو چارو او برخو سره، دیني چارو تاریخ، جغرافیه، کیمیا، فزیک، ریاضي، او عقایدو سره پیژند ګلوی تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېریال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نیسي.

د خلکو تعاملات اوچلند یو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي بلکه اړیکي او چلندونه په دې چاپیریال کې رسمي او غیر عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په ښوونځي کې زده کوونکو ته وربنودل کېږي، ډېرې خبرې،

موضاعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورښودل کېږي.

د بیلگې په توگه:

زده کوونکي د ښوونځي د ورځني پروگرام ترڅنگ زده کوي چې:

۱- نظم مراعات کړي،

۲- پاکوالی په پام کې ولري،

۳- نوبت په پام کې ونیسي،

۴- د ښوونځي د چارواکو داوامرو پیروی وکړي،

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړي،

۶- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړي،

د ښوونځي تر څنگه جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې روزنې په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. کوچنیان په جومات کې د تعلیم له طریقه دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانگړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایروته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په کوچنیانو کې په بنستیزه توگه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاونه پیل کېږي. همدارنگه د جماعت په لمانځه کې گډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تگ راتگ کوي تقویه کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپیریال او ماحول هم د کوچني په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروگرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولیږي هم د کوچني پر شخصیت اغېزه کوي.

ډله ییزه رسنۍ

په تیرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو له لارې تر لاسه کول خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنیزو رسنیو وسایل په لاندې ډول دي: رادیو، تلویزون، انټرنیت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زیاتره وخت د ورځپاڼو یا مجلو په لوستلو، رادیوته په غوږ نیولو، د تلویزون په لیدلو یا سینماته په ورتگ تېروو. په ځانگړې توگه په ښارونو او هغو کلو کې چې

د بریښنا انرژۍ شتون لري او تلویزوني شبکې او چینلونه فعالیت ولري، ماشومان له نورو څخه ډېر خپل وخت د تلویزون په لیدلو تېروي. ټولنيزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوریدونکو او لیدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي، د علمي او تکنالوژۍ په اړوند او د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاریخي پېښې تشریح او بیانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقاید، ارزښتونه او رواجونه تشریح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نیولو سره چې د رسنیو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې د رسنیو څخه اخیستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقایدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

باید په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنۍ ،کیدای شي مثبته یا منفي اغیزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقیقه اوکره توګه وکارول شي کولی شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځایي عقایدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي یووالی او هویت ځواکمن کړي. لیکن له هغه پرته همدغه وسایل کولی شي چې د مذهبی اوفرهنګي ارزښتونو او رواجونو د ویجاړۍ لامل وګرځي او ملي یووالي او هویت ته زیان ورسوي.

ډله ییزه رسنۍ او د ډله ییزو اړیکو وسایل د انسان عقل او شخصیت ته د جهت ورکولو او تشکل وسایل شمېرل کېږي.که چېرته له هغو څخه د یو هېواد په آبادولو او سالمه لاربښوونه کې ګټه واخیستل شي،کولای شي هغه ملت یو حیرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي. او که د دښمن په لاس کې ولویږي نو له هغه نه به یوه تباه کوونکې وسیله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شي کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي.

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنۍ نه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښونځی کوچنیانو ته کومې ورتیاوې ورزده کوي؟

۴- د وګروکړه وړه په ښوونځي کې باید څرنګه وي؟

۵- په جوماتونو کې کوچنیان کوم شیان زده کوي؟

۶- د ژوند چاپېریال کوچني او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷- ډله ییزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ډله ییزو رسنیو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوه مخونو کې ولیکئ.

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې خو پړاوونه تېروي . له تولنيز اړخه، هر يو د دغو پړاوونو څخه د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکي دي چې بايد په پام کې ونيول شي.
دغه واقعيت ته په پام سره، لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هرسني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بيان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټيزه توګه د ژوند اړوند دي خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عين حال کې ټولنيز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپير لري.

څکه نو موږ بايد زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولی شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ وه، له دې امله چې کوچنيان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونوکې په کار ګمارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کارکاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې کوچنيان په ډېره هوساينه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.
د وړکتوب يا کوچينوالي موده د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ موده ده. له همدې امله، پلار او

مور او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنيانو لپاره خوندي او مناسب شرايط چمتو کړي چې د هغوی کوچنيان د ټولنيز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. کوچنيان په ټيټو عمرونو کې ډېر په تفريح او لوبو بوخت وي او پلار او مور د کوچنيانو لپاره د لوبو ډول ډول وسايل چمتو کوي او د هغوی لپاره خوندي او مناسب شرايط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د کوچنيانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصويرونو څخه ګټه اخيستل کېږي او همدارنګه تلويزيوني خپرونې د هغو د بوختيا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

کوچنيان معمولاً له کار، اقتصادي بوختيا او چارو معاف دي او ډېر ټولنيز او د کورنۍ مسؤوليتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. کوچنيان له شپږ کلنۍ نه وروسته په پټو سترګو تقليد کوي او له هر چانه زيات د مور او پلار، مشرانو ورونو او خويندونه اغېزمن کېږي. خو له اووه کلنۍ نه وروسته د ژوند مسئلې او ورتياوې په دوه طريقو زده کوي:

يوه طريقه له چاپېريال، دوستانو، کورنۍ، رسنيو او داسې نورو نه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دوهم دا چې لوست او تلقين زده کوي. اوسني کوچنيان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤوليت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي نو د لويانو په شان سزا نه ورکول کېږي. خو په اسلامي تعاليمو کې د کوچنيانو د ودې سن له اتلس کلنۍ څخه ټيټ ټاکل شوی دی. په اسلامي فقه کې د هلک او نجلۍ احتلام ته رسيدل د هغوی د کوچنې والی او ځوانۍ ته د رسيدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسيږي د ټولنيز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه يو يې هم د مسؤوليت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پيل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه يو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډېرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د تر سره کولو موده ده. همدارنګه ډېر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښنو څخه چې کيدای شي د ژوند په دغه پړاوکې پيښې شي، يو هم په يوه دنده بوختيا ده چې ممکن د ژوند تر وروستيو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د يوه ځانګړي سبک لرلو ته اړدی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپيرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنوکښې دلويانوپه پرتله مختلفي جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډېر فعال او ځواکمن وي. په ټوليزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لويانو په پرتله تر ډېره کچې توپير لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړين مسؤوليتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځينو برخو کې له اړينې تجربې څخه برخمن ندي.

د عمر منځنی پړاو

د عمر منځنۍ موده چې له۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلک د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم يې له ژوند څخه يوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووايو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړين مسؤوليتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر لرونکو څخه هيله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعايت کړي. له هغوی څخه هيله کېږي چې د جامو په اغوستلو،کړوړواوناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډير هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ اوښه بريښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکولپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړنه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاوته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې، د بوډاګانو فزيکي فعاليتونه کمرنګه کېږي ليکن د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلک (بوډاګان) د ډېرو تجربو د لرلو له امله پريکړې کوي او يا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. ليکن په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې، د ډير عمر لرونکو خلکو حالت توپير کوي.هلته کله چې خلک د ژوند دغه پړاوته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای بايد د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي. خو د اسلام د مقدس دين له نظره لويان ډير حقوق لري چې له هغې ډلې نه د هغوی د مادي او معنوي اړتياوو پوره کولو نه يادونه وکړو. کورنۍ بايد لويانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتياوې لکه، خواړه،پوښاک، او استو ګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چيرته ناروغ شي، هغوی بايد د علاج لپاره ډاکتر او يا روغتون ته بوځي. که چيرته کوم شي ته اړتيا پيداکړي ،بايد پوره شي او ښه سلوک ورسره وشي. او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساينې اوآرامه ژوند زمينه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي اوبد سلوک نه ډډه وشي. که چيرته لويان(بوډاګان) خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساينې او سو کالۍ د وسايلو پوره کول په غاړه واخلي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنيز ژوند په موده کې کوم پړاونه تيروي؟
۲- د کو چنيوالي په پړاوکې د مور او پلار دندې د کوچنيانو په وړاندې څه شی دي؟
۳- د کوچنيوالي پړاو کومې ځانگړنې لري؟
۴- د ځواني دوران له څوکلنۍ نه پيل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
۵- د منځني سن پړاو کومې ځانگړتياوې لري؟
۶- ولې د ډېر عمر خاوندان د پريکړې او تصميم نيولو په سر کې ځای لري؟
۷- د اسلامي نړۍ او د غرب نړۍ د بوډاگانو د موقف او موقعيت توپير په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د کوچنيوالي او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپرکي لنډيز

- هره ټولنه خپل ځانگړی فرهنگ لري اوپه فرهنگ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.
- له نورو سره اړيکې در لودل دټولنيز ژوند يوه اړتياده.له نورو سره په اړيکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنيز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل کرځي.
- کورنۍ او د هم لوبو گروپونه د انسان د اجتماعي کيدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.
- کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نسبي اونسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره تينگې اونږدې اړيکې لر ي.
- ښوونځی اوډله ييزې رسنۍ هم د ټولنيز کېدو دوه نورلاملونه گڼل کېږي.
- ټولنيزې رسنۍ په لږوخت په ډېره چټکتيا سره اطلاعات رسوي. چې دا رسنۍ له راديو، تلويزيون، انټرنيټ،ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.
- د کوچنيوالي پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو؛

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۳)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۴)

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنیز نظم معنا او ارزښت وپېژني،
- د ټولنیز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوی تر لاسه کړي،
- د ټولنیز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي،
- ټولنیزې سرغړونې وپېژني،
- د ټولنیزوسرغړونو لاملونه وپېژني،
- له قانون سره علاقمند شي،
- له ټولنیزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

پرتله یې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بیا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو د شاتو د مچیو او یا د مېږیو خونه لیدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو د مچیو او د انسان د ژوند تر منځ څه توپیرونه او ورته والې وینئ؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډېرو وګړو او ډلو څخه رامنځته کېږي، د دغو ډېرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړیکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه د یو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولی شو په هغې کې په هو ساینه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهیدو لپاره یو مثال راوړو: ښایي تاسو د شاتو د مچیو او یا مېږیوخونه لیدلې وي. د شاتو مچۍ او مېږي ټولنیز ژوند لري او ډېر شمېر یې په یوه خونه کې ژوند کوي. ټولنیز ژوند په دې معنادی چې هریو یې یوه ځانګړې دنده پرغاړه اخیستې او په ښه توګه یې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچۍ په یو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنیز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچۍ او یا مېږیان د یو بل تر

څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غریزه ده چې خدای (جل جلاله) د دوی په وجود کې نغښتې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه سرغړونه وکړي، خپلې چارې مخته بیايي او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پیدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچیو ژوند ته ورته دی. ځکه چې انسانان هم ټولنیز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په یوه ټولنه کې ژوند کوي، له یوبل سره اړیکې لري او له یوبل سره مرسته کوي. لیکن د انسان د ژوند او د شاتو د مچیو د ژوند تر منځ یو بنسټیز توپیرشته او هغه هم دادې چې: کوم عامل یا لامل چې انسانان د یوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنیز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پیدایښتي خاصیت نه دی بلکه ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنیزه توګه یو فرهنګ دی. د نظم منښه د انسانانو له خوا په ارادي او عقلمندۍ سره منځ ته راځي خو د شاتو د مچیو نظم غیر ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنیز نظم په دوو کوچنیو او لویوکچو تر څېړنې لاندې نیسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځته کړي. د بېلګې په توګه: کله چې تاسو د یو توکي د پېرېدو لپاره یو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بیانوئ او هغه ستاسو په منظور پوهېږي او که چېرته ستاسو د اړتیا وړ توکی ولري، هغه توکی تاسوته درکوي او په بدل کې يې خپلې پیسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقیقت کې ډېره پېچلې او په عین حال کې

ډېره ضروري ده. ستاسو اړیکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو یوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ. او که چېرې هغه یو پردی موجود وي او ستاسو د ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنایي ونه لري، تاسو نه شي کولی چې یوله بل سره په آسانۍ اړیکې ټینګې کړئ.

نو موږ له دې امله کولای شوچې له خلکو سره اړیکې ټینګې کړو چې موږ ټول د ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن یو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړوړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ، له هغوی سره چلند وکړو.

لویه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لویه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلو ګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بیلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته: نانوایي ته ځئ او ډوډۍ رانیسئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي ته ځئ او درس لولئ، هیڅکله دغو ځایونوته د تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او یا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه د یو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه، اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد د قانون څخه پیروي کوي.په حقیقت کې، ټولنه د یو انجن په څېر ده چې د ډېرو وړو او لویو برخو څخه رامنځته شوې او په یو ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آیا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جریان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنيز ژوند کې نظم او همغږي نه وي،څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچيو او ميږيو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچيو او انسانانو د ژوند توپير په څه شي کې دي؟

۵ ټولنيز نظم په کوچنی سطح څه معنا لري؟

۶- ټولنيز نظم په لويه کچه څه ګټه لري؟

۷- يوه بيلګه د نظم د کوچنی‌سطحې او يوه بيلګه د نظم د لوېې سطحې په اړه توضيح کړئ.

کورنی دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

د ټولنیز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تیر لوست ته په پام سره، ستاسو په اند:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل ګرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تیر لوست کې مو لوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچې دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچې په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړکې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د ګلونو ښېرازه (شیره) راټولوي او له هغه ځنې شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي، او په یو شان کارونه سره وېشي. لیکن د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یولړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي.

نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونوکې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډېرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم ګڼو. د بیلګې په توګه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولي او امانتداري ښه ګڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخوکې زموږ د قضاوت

کولو معیار ګرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلندونه وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، ځکه چې په دې صورت کې هغوی نه شي کولای پردې چې کومې چارې باید تر سره شي، کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دي، له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نه شي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلندونه تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته صرف وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی لیکن دانه وایي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او احترام او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزشتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي ترڅو موږ وکولی شوپه ورځنیو کړو وړو کې له هغو نه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو نه برخمن دي چې کولای شي د دغو عامو ارزښتونو نه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې دکړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهېږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور نه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای(ج) ته ورنږدې کوي او د دنیا او آخرت نیکمرغۍ ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه څواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې یو له بل سره اړیکې ټینګې کړو.

ټولنیز رول

قواعد یو له بل سره بې تړاوه او خواره واره ندي، بلکه هغوی په منظمو ډلو کې له یو بل سره اړیکې لري او له دې لارې زموږ اړیکې آسانوي او د ټولنیز نظم په ټینګولو کې مرسته کوي. د بیلګې په توګه: په کورنۍ کې د یوې مور رول او مقام په پام کې و نیسئ. خلک په یوه ځانګړې ټولنه کې، له میندو څخه هیله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ یې له میندو څخه هیله لرو. په حقیقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور **رول** پورې تړاو لري. یعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له میندو څخه یې هیله کېږي. هر شخص کو لی شي ځورولونه ولري. د بیلګې په ډول: یو کس په کور کې **مور** او **ماندینه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولی غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعیت یا دریځ کې چې یو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د یوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنیزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعایت کولو سره له کړکیچ او نا خوالو څخه مخنیوی کوي او خپلو کړو وړه ته سمون ورکوي. ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د یوې ټولنې وګړي له یو بل څخه دځانګړو چلندونو هیله ولري او همدارنګه له یو بل څخه انتظار ولري چې د یو لړ ځانګړو چلندونو نه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړیکو د نظم، همغږۍ او د سپلین په معنا دی.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟بیان یې کړئ.

۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لو بوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوی څوک دي؟

د ټولنیز نظم لاملونه(۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ:

۱- آیاټولنیز ارزښتونه او اصول د ټولنیز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- او که چېرې فکر کوئ چې دا کافي ندي، بیانو د کومو طریقو او لارو وړاندیز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو د مچیو د کندو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نده او انساني ټولنه د نظم او د سپلین د شتون سره چې لرې یې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوس ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکیچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې یوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانیت، نیوکې او له قانون څخه د سرغړونې یو رپوټ تر سترګونه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنیز نظم د رامنځته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په یوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځته کولو او د ټولنیزې ادارې د راوستلو لپاره نورو وسایلو، او لارو چاروته اړتیا لري چې د هغو له ډلې یې ډېر ضروري لارې او وسایل له قانون، پولیسو، محکمې، او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورواړو ګانونوښېرنې ته ځانګړې کړې دی. د یو هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړیکې له یوبل سره تنظیموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پایله کې به د هغه ټولنیز نظام د پرزیدو

لامل وګرځي. ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیداکوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دوهم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو یوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، لیکن کله چې نفوس ډېر شو نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، خو بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظیموي او له یوې خوا د وګړوترمنځ اړیکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړیکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لویې او پیچلې دي، له قانون پرته د اداري ورنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسی قانون ډېر جامع او ټولنیز خو اړین او ضروري مسایل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون ورنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانینو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانین د اساسې قانون پر بنسټ را منځته کېږي څرنګه چې و لیدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کېږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېواد کې د رایج مذهب په رڼا کې ترتیب او جوړېږي که داسې نه وي نو هغه قانون د شریعت له نظره د اعتبار وړ نده او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پولیس

په مدرنو او پر مختللو ټولنو کې قانون یو ضروري شی ګڼل کېږي، لیکن قانون، باید اجرا یوي سلاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراییوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پولیس هغه ځواک دی چې د نظم د را

وستلو او خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنۍ نظم او امنیت د مجرمانو او بلوا ګرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواک د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي.

قضاییه قوهٔ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي قضاییه قوه يې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمه داسې ځای دی هغه خلک چې په حقونو يې د وګړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي هلته مراجعه کوي.

که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق يې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دوهم هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه يې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به ووینې، له تیري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومېږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تیروي. یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لویږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي څرنګه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو نه استفاده کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.

یو بله د نظم او دسپیلین ساتلو وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت کولو، له خدای (جل جلاله) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینګ ایمان درلودونکي وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په

دې پوه شي چې د موږ د کړو وړو له ذرې ذرې نه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه پخپله په انسان کې د ننه په پوليس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱-کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل کرځي؟
۲- له نورو لاملونو چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي نوم واخلئ؟
۳- هغه مهمې وسيلې چې په ټولنه کې د نظم راوستلو لپاره ترې کار اخيستل کيږي کومې دي نوم يې وا خلئ.
۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟
۵-که په ټولنه کې قانون نه وي څه به وشي؟
۶- د قانون له پشتوانو څخه د يو نوم واخلئ.
۷- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟
۸- آيا له يادکړی شويو ديني او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپيلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دومخونونه کمه نه وي.

اتم لوست

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آیا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تېرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډېرې وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه باندې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. ليکن که چېرې يو شمېر کم رنګه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا تر پښو لاندې شي او له پامه وغورځول شي، نوروګړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځته کېږي. ليکن په ټولنه کې داسې وګړي هم تر سترګو کېږي چې ډېر

شمېر اصول په څوځو ځله تر پښو لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسيلو نه په ګټې اخيستلو سره د دوی د کړنو مخه ونيسي.دې ډول خلکوته ، سر غړوونکي او مجرمين او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وايي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځينې خلک سرغړونه کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنيز لاملونه شتون لري چې يو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځينې ضروري لاملونه يې په لاندې ډول دي:

د نفوس ډېر والی

د وګړو شمېر له هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آيا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دی، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړيکې او يو بل سره ستونزمنې کېږي.

د نورو سره د لېدلو، خبرو کولو، او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي.کله چې د مخامخ اړيکو کچه راټيټه شي د متقابل عمل کيفيت يعنې د هيجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټيټېږي. له دې کبله له نورو سره دپيلتوب او نږدې والي احساس کمېږي اوجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربيره په ډېر نفوس کې د سر غړوونکو او جنايت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نيولی چې نوي او بيا پيوستون ته اړتيا لري.هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباً کوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړې سبکونه را منځته کوي. د پاملرنې وړده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د تربيت نشتوالی او جهل دی. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه تربيت شوی وي له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربيت و نه لري کېدای شي سرغړونی زياتي ولري.

څرنگه چې د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لاربښوونه ده چې، د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ باعث کرځي خو د احادیثو شارحین دا تشویق او هڅونه د اصلاح او تربیت سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلواولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یو نیک عنصر په توگه بې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه نو دا تشویق او ترغیب هغه چاته نده چې د اولادونو د ښې تربیې او روزنې وس نلري.

کډوالي

کډه کول او میشته کېدل دوگړو په کړو وړو ډېره اغیزه لري.کله هم کډوالي داخلي وي.چې یو زیات شمېر خلک دځینو لاملو نو له کبله لکه جگړه، قحطي، وچکالیو یا د سیلاو له امله دیو هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي.کله هم داکډوالی بهرنۍ وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کېږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډېر تر اغیزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېریږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو گروپونو نه تشکیلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو گرو پونو نه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړووړواحتمال وجود لري. په عامه توگه،که چیرته د نفوس شمېر دطبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کېدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنگ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټو لنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي.خو له دې پرته، ممکنه ده چې دوگړو په کړو وړو اغیزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم(سر غړونکی)چا ته ویل کېږي؟

۲-کوم لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیایي؟

۳- آیا د ډېر نفوس سمون د لږ نفوس له سمون نه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل آند څرګند کړئ.

۴- ډېر نفوس د ټولنې په نظم څه تاثیر اچوي؟

۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

دمهاجرت په اړه کې څو کرښې ولیکئ.

ټولنيزې سرغړونې (۲)

ستاسې په آند:

۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولی شو له سرغړونو نه مخنيوی وکړو؟

په تير شوي لوست کې مو په سر غړونو باندې د نفوسو د اندازې او کيفيت د اغيزې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړونده د ځينو نظرياتو په باره کې څرګندونې وکړو.

د فشار جوړونې نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسيدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا و سايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي،د بيلګې په تو ګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلک د فشار لاندې دي ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلک په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار آخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي بايد اجتماعي موخو ته د رسيدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې دډير زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تير وتنو لاس

پورې کوي خو نیستمن ممکن له یوې هټۍ یا کور نه یو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نیستمنو خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نده خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو اونیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا ده او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړۍ نه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبونه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، مګر نیستمن خلک د ډیر وړوکی جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تیروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسیږي مګر یوازې نیستمن او فقیران جزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي نو خلک هغه ته سر غړونکی وایي اوپه هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته دغله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړنو هغه په دې باور کیږي چې په ربښتیا هم دی سر غړونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري. نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو نو د عادي خلکو سره بې فاصله زیاتیږي او کیدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې وهلو نه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا نه په خلکو کې رواج درلود داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه دکوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکه هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي. د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولونه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونونه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

سعدي دا نظريه په داسې ډول لنډه کړيده:

پسر نوح با بـــــدان بنشست　　خانـــدان نبو تش گم شد
سگ اصحاب کـــهف روزی چند　　پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کيناست له بــدانو سره　　د پيامبرۍکو رنـــۍ يې شوه ورکه
دکـهف داصحابو سپي يو څو ورځې　　وگرځيد کسانو سره ،کس شو،ځکه

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ويل کېږي؟
۲- د فشار جوړونې نظريه څه شی ده؟
۳- د تضاد نظريه څه شی ده او په ټولنه کې دسر غړونو په را پيدا کيدو څه اغيزه لري ؟
۴- - د انتقال نظريه څه شی ده، توضيح ورکړئ؟
۵- د ټاپه وهلو د نظريې په باره کې څو کرښې وليکئ.
۶- له سرغړونې نه د پاکې مهمه طريقه توضيح کړئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولی شو له جرم او سرغړونې نه مخنيوی وکړو) يو مقاله چې له دو مخونو نه کمه نه وي وليکئ.

د څپرکي لنډیز

- په کوچنۍ کچه د ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ د یوبل سره اړیکې را منځته کړي.
- ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معیارګرځي. د ارزښتونو پرته خلک د یوبل سره د اړیکو په ټینګولو کښې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي.
- خلک په یوه ټولنه کې د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنیزو چارو اورولونو کې دهغو په رعایت کولو سره، له تاو تریخوالي او ګډوډۍ نه مخنیوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.
- قانون یوه ټګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، ولې بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي.
- د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دي.

دریم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۲)

د څپرکی موخې

تمه کیږي چې زده کوونکي ددې څپرکي په پای کې وکولای شي چې:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنايي پيدا کړي،
- د ټولنيزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو بدلونونو لا ملونه تشخيص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښيګڼو او زيانونو پوه شي،
- د ټولنيزو بدلونونو دکنترو لولو لاره وپيژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډېر شيان زياته موده ثابت پاتې کيږي او بدلون نه کوي، خو ځيني شيان بدلون کوي، ستاسي په آند:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو دوله بدلونونه چې تاسې په خپله هغه ليدلې وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانوکې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً په يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغو ستلې،يو ډول خواړه يې خوړله او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخوکې په سترګوکېدل ډېرکرار او حتا دليدلو وړ نه وو. خو د اوه لسمي ميلادي پيړی نه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍوده وکړه د بشر د ژوند ټولو برخو په ډېره چټکتيا سره بدلون پيل کړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډېر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او د پخواني نسل نه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاوکې بايد ډېرې ورتياوې زده کړي ترڅو وکولی شي په خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. موږ نشوکولی په ځوانی کې په هغې پوهې او ورتيا چې په کوچنيوالي کې مو زده کړې

دي، خپلو موخو ته ورسیږو. بلکه باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتیاو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره آماده کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پیژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یو غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو نه خبریږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوندکې د هغو له اغیزې نه خبریږو.

کوم ډول بدلونونوته (ټولنیز بدلونونه) وایي؟

ټولنپوهان وایي بدلونونو ته هغه وخت ټولنیز ویلی شوچې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم دیو یا څوکسانو په ژوندکې بدلون راځي خو په ټوله ټولنه اغیزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. مګر ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډیري خلکو باندې اغیزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون ویل کیږي. ټولنیز بدلونونه کیدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخوکې منځ ته راشي. د بیلګې په توګه: په هېوادکې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کیدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي. خو باید په یاد ولرو ،کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هېوادکې سیاسی بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې بې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کیدای شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هېوادکې طرح او پلې شي او دڅوکلونو په موده کې داقتصاد برخه د پاملرنې وړ وده اوپرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیوادکې داقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: د خلکو د لویې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخوکې ښکاره ښه والی څرګندشي.

یو بل ټکي چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کیدای شي مثبت

وي او يا منفي وي. ځيني بدلونونه څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کيدای شي مثبت بدلون وګڼل شي. ځکه چې دهغه بدلون پايله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. مګر ځيني بدلونونه کيدای شي خلکو ته زيان رسونکې پايلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې يرغل ګرو پر ضد د جهاد نه وروسته کورنۍ جګړې چې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وې د خلکو په ژوندکې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځيدې.

د ټولنيز بدلون پديدې او نښې نښانې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخوکې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ چې موږ په هغې کې ژوندکوو ټولنيزې سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتې دي او سيمه ييزو ژبو په نړيوالو ژبو بدلون موندلی دی. اغېزه کول او اغېزمن کيدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلوکې پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسايل ډېر شوي دي، چې تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنترول او هدايت شي کيدای شي د ټولنې د خوزښت ماشين د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون به د ټولنې د سکون او د هغې د ځای په ځای پاتې کيدو او دريدو په معنا وي. نو هيله کېږي چې د ټولنيزو بدلونونو عوامل چې په راتلونکو لوستونوکې بې مطرح کوو، وکولای شو په هوښيارۍ سره دا ټولنيز بدلونونه کنترول او هدايت کړو او له هغه نه د هېواد او ټولنې په ګټه استفاده وکړو.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ؟

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

۴- د بدلونو ډولونه واضح کړئ.

۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونه واضح کړئ.

۶- د ټولنیز بدلون د موضوع په باره کې توضیحات ورکړئ.

۷- سیاسي برخه کې بدلون څرنګه پیښیږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (١)

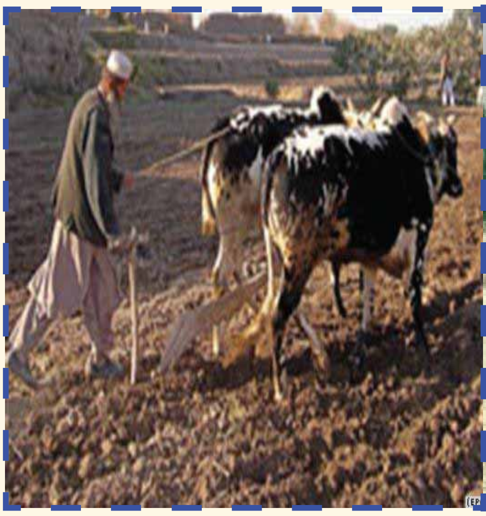

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

د تېرشوی لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړي.

۱- ټولنيزارزښتونه په بدلونونوکې څه رول لري؟

۲- آيا د ټولنيزو بدلونونوکوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضيح ورکړئ.

د ټولنيزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوکې د يو ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوکې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک نه چې د ګروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي منځ ته راځي.

د ويلوور ده چې د بدلون کچه په پرمخ تلليو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنوکې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوکې بدلونونه په آرامۍ سره راځي په داسې حال کې چې په پرمخ تلليو ټولنوکې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په يو ځانګړې وخت کې له هغه نه کار اخيستل کېږي. په لنډه توګه ويلی شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانګړو ټولنيزو بنسټونوکې او د دې بنسټونو له اړيکو نه منځ ته راځي.

ټولنيز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طريقې باندې پوهېدل کيدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي يوه ډېر ګټوروي. په دې لوست کې د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه تربحث لاندې نيسو.

ارزښتونه (عقيدې)

د ټولنيزبدلون له مهمو لاملونو څخه يو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقيدې دي. ټولپوهان په دې عقيده دي چې ځواکمن عقايد هغه دي چې په دين پورې تړاو لري څرنګه چې پوهېږو د اسلام مقدس دين د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام مقدس دين يې ومانه ډېر ستر بدلونونونه راوستل. د اسلام مبين دين د ځمکې د کرې لويې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دين ته يې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دوديز نظامونه خوشې کړل او د اسلام آزادی بخښونکي دين ته ور داخل شول او ديوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځليدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښونکو باورونو او عقيدو تر اغيزې لاندې وه. بله بيلګه، په مسحيت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتيزم را پيدا کيدل وو. يو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پايله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتيزم چې د مسحيت د مذهبونو له جملې نه يو لوی مذهب دی خلک دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پايله کې دا چارې د سرمايدارۍ او صنعتي کيدو لامل وګرځيدې. نو له دې کبله دلته هم ليدل کېږي چې عقيدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لويو بدلونونو لامل ګرځيدلې دي.

يو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لوديځ رنسانس او بيارغونه د اسلامي تعليماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی، چې د صليبي جنګونو او په آند لس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا يو هسپانوی پوه ويلي دي چې که د شهيدانو د ميدان جګړه چې د فرانسې په جنوب کې د عبدالرحمن غافقي په رهبری پيښه شوه، بريالی شوي وای لوديځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پيړۍ مخکې لاس رسی پيدا کړی وای.

ټکنالوژي

د ټولنیز بدلون له مهمو سرچینو نه یوه یې هم ټکنالوژي ده. ټکنالوژي د چاپیریال د کنټرول او ادارې، د زده کړې له طریقې او پېژندنې نه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعو راټولولو او لاس ته راوړلو نویو طریقو، د توکو او خدمتونو د تولید طریقو او د هغو د وېش په طریقو لاس رسی پیدا کړ ټولو ټولنیزو اړیکو بدلون پیدا کړ. په دې اړه یوې ساده بېلګې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنیزو محصولاتو کې د کلیو خلک له یوې او غویونه استفاده کوي، هغوی ډېر زحمت باسي خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله باید ډېر کار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي. خو که چېرته تراکتور او نور زراعتي ماشین آلات کلیو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفایت وکړي چې د دې ماشین آلاتو په کار اچولو سره ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کلیو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي. چې په پایله کې کېدای شي ډېر وګړي د دې وخت پیدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې نه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې ټکنالوژۍ پراختیا، په انساني ټولنو کې د بنسټیزو بدلونونو لامل ګرځي.

ټولنیزه نا انډولي

د ټولنیز بدلون د اصلي سرچینو له جملې نه ناانډولي او د طبقاتي، جنسي او قومي ګروپونو پیداکېدل دي. د پیسو په وېش کې ، په قدرت، حیثیت، روغتیا، تحصیلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچینوکې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچینو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچینو نه برخمن نه دي یو ژور تضاد پیداکوي. دا تضاد د ضرورت له مخې په تاوتریخوالي نه بدلیږي. مګر په ټولنیزو اړیکو فشار اچوي چې بالاخره په بدلون تبدیلیږي. هغه کسان چې دا سرچینې په اختیار کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټینګولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعیت ورکولو او همدارنګه په زور او جبر سره دا سرچینې وساتي. زیاتره کوم خلک چې دا سرچینې په اختیار کې نه لري، د شتمنیو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولی خو په شکایتونو لاس پورې کوي او ځینې وختونه شورش کوي په داسې حال کې، کله چې محرومیتونه ډېرشي او خلک وکولی شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانګړې او کوچني فرهنګونه منځ ته راوړي چې د فرهنګي یووالي، د دومداره ټولنیز

جوړښت او د مالي سرچینو درلودونکي وي د سیاسي فشارونو په مرسته کیدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنیزه نا انډولي د بخار د دیګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د یوې مودې لپاره کولی شو ټینګ وتړو، مګر فشار کرار کرار زیاتوالی (تراکم) پیداکوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زیاتره ډېر ګړندی او تاوتریخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم یې واخلئ.

۲- ټولنیز ارزښتونه په ټولنیز بدلون کې څه رول لري؟

۳- ټولنیزې عقیدې په ټولنیز بدلون کې کوم رول لري؟

۴- ټولنیزبدلونونه په لودیځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل.

۵-کوچنی او اساسي بدلونونه څنګه توپیر کولی شو؟

۶- تکنالوژي په ټولنیز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنیز بدلون کې د هغه د رول په باره کې څو کرښې ولیکئ او بیا یې په ټولګي کې ولولئ.

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

يوه کورنۍ په نظر کې ونيسئ چې په هغې کې خلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونونه د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسيږي. اوس نو ووايئ چې:

۱- د هغوی په اړيکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تېر شوي لوست کې ولوستل او ځيني به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جريانونه او وده کولی شي د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زياد شي د اقتصادي توليداتو نوي بنې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښارکې د استوګنې په برخه کې ضرورت پيداکوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کېدو اوکنترول لپاره نوويو حقوقي او سياسي سازمانونو ته اړتيا پيدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کېدو لپاره د نوويو ښوونځيو جوړولو او د ښوونې د نوي سيستم ايجادولو ته اړتيا پيداکيږي. او بدلون ته اړتيا همدارنګه دوام پيداکوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکي ده. همدارنګه کېدای شي

هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي هم د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل وګرځي. مګر په ډېر کم ګړندی توب سره، کله چې نفوس کم شي. نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځیو کې به د کوچنیانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کیدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل یې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمیدو په حالت کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امریکا په متحده ایالاتو او اروپایي هېوادوکې دا ستونزه وجود لري. دا ستونزې د لوړعمر خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالیاتي عوایدو پیدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زیاتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتیني امریکا په هېوادو او آسیایي و افریقایي هېوادوکې لیدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې دودې په حالت کې دی د ښوونځیو او مدرسو جوړولو، د وظیفو پیدا کولو او د ټولنیزو خدمتونو تأمینول دي. چې زیاتره د سیاسي رهبرانو مشروعیت کمزوري کوي او په پایله کې په سیاسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفو سو ځای پرځای کیدل

دیوې ټولنې د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیموته (لکه پلازمینه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغیزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او یا که تحصیل کړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتیدنه هم وايي، په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او مکتبونه به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته نیستمن کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځیو او ټولو نهادونو د فشار د کموالي لامل ګرځي.

د مهاجرت د اغیزو په باره کې په څه پوهیږئ؟

له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرانو او هم په هغو ټولنیزو سازمانونو او ګروپونو چې دا مهاجران په هغوکې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغیزې منځ ته راوړي. په تاریخي لحاظ د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنګ رواجیدل (اشاعه) ده. د فرهنګ یووالي هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرین له اصلي اوسیدونکو سره واده وکړي چې د دې اړیکو په پایله کې نوې نسلونه منځ ته راځي.

بیالوژیکي ګډوالی تل د مهاجرت د اغیزې پایله ګڼل کېږي.

که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او که په سوله ییز ډول وي او یا که د استعمار غوښتونکو عملیاتو تر پوښتنې لاندې وي، مهاجرت په لویو ټولنوکې د ښارونو د پراختیا او د ښاري ژوند د پراختیا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او یا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غیر فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي، چې له یوه حالت نه بل حالت ته تغییر کوي. ډېر مهم بدلونونه عبارت دي له: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظریات او تضادونه.

کیدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځینې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې نه ډېر شدید مقاومت له سازمانونو نه سرچینه اخلي، د ودیز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرت نه نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او د هغه علت څه شی دی؟
۴- په ټولنه باندې د مهاجرت د اغيزې په باره توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يو ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
عمومي بدلون، هغه بدلون ده چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي. او يو په بل اغېزه کوي.
• په هر ځاي کې چې په فرهنګ کې نوې عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل کړي، نو فرهنګي بدلون منځ ته راځي.
• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په باره کې مهمو مفاهيموته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توګه قبلوي.
• د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې نه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري،
- جنسيتي نابرابري،

د څپرکي موخې

هيله من يو چې ګرانو زده کوونکو به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنيزو نابرابريو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو نابرابريو له ډولونو او لاملونو سره آشنا شي،
- طبقاتي نابرابري او جنسيتي نابرابري توپير کړاي شي،
- د ټولنيزو نابرابريو د کميدو او را ټيټيدو له لارو سره آشنا شي،
- د ټولنيز عدالت له مفهوم سره آشنا شي،
- له ټولنيزعدالت سره مينه پيدا کړي،

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی د ي؟

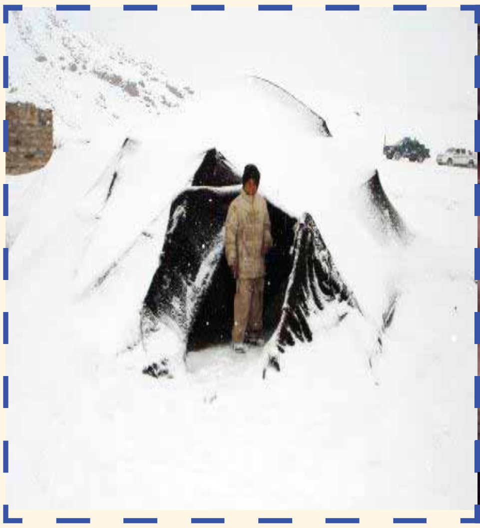

فكر وكړئ او ځواب ووايئ

كوم خلك چې په يوه ټولنه كې ژوند كوي، د با ارزښته ټولنيزو منابعو لكه: شتمني، خواك (قدرت) او ټولنيزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسي له نظره :

۱- ولې ټول خلك له شتمنۍ او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آيا دغه توپير او نابرابري عادلانه دی او كه نه ؟ خپل دلايل وړاندې كړئ.

په بشري ټولنو كې وګړي او ډلې په ټولنيزه توګه د شتمنۍ، مال، سياسي قدرت او منزلت او ټولنيز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځينې ګروپونه د اقتصادي، سياسي، قومي، مذهبي او نورو تړاونو له كبله د زياتو امتيازونو څخه برخمن وي او ځينې نور بې د ډېرو لومړنيو (ابتدايي) امتيازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچينو (منابعو) د نابرابروېش له مخې ځينې وختونه د وګړو تر منځ طبيعي توپيروي او كله ټولنيز او اقتصادي غير عادلانه جوړښت. د بېلګې په توګه: د اساسي يا بنسټيزو سرچينو نابرابروېش په دې خاطر وي چې كله كله ځينې وګړي د نورو په نسبت د زيات فكري او فزيكي (جسمي) ځواكمنۍ څخه برخمن وي. لكه دا چې دوه

کسه پر دوو ټوټو ورته څمکو باندې کار کوي. خو له دوی نه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلي دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه فاصله یا واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې سره توپیر لري. په ځینو کې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کیدل دي. په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زیاتې سرچینې په واک کې لري خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتیاوې هم نشي پوره کولی.

د امتیاز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنګ ته په پام لرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. لیکن که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي په دې صورت کې ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خو ځښت

ټولنیز خوځښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کیدوته ویل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په یوه بزګره کورنۍ کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو پواسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلی شو چې هغه ټولنه د ټولنیز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په

خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسیدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوزښت وجود نه لري د ټولنیزخوزښت کچه هم کیدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

هغه ټولنې چې ټولنیز خوزښت پکې زیات وي، نابرابري پکې لږه او یا دا چې د هغې د لړیدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنیزو سلسله مراتبو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي. لیکن هغه ترلې ټولنې چې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري سلسله مراتبو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زیاته وي. له دې کبله ټولنیزخوزښت د ټولنیزې نابرابرۍ له مهمو نښنو څخه دی. نابرابري په زیاتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او یا انقلابونه را منځته کوي لیکن زیاتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچینو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچینو څخه بې برخې وي، محدودي شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زیاتره په زړه پورې او جالبې پېښې لکه کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابریو څخه را منځته کیږي. هغه ټولنیز خوزښتونه چې د تغییراتو غوښتونکي دي لکه: کارګري جنبشونه، د مریي توب د لغوه کولو خوزښتونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو خوزښتونه او د مدني حقوقو خوزښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب په پایله کې رامنځته شوې دي او پراختیایي موندلې ده. د دې خوزښتونو څخه را ولاړې شوي آکثره شخړې او تاوتریخوالی د تغییر او ټولنیزکنترول لاملونه شمېرل کیږي.

د اسلام مقدس دین له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د یو ستر او له ښیګڼو ډک دین په توګه عمل کړی دی او ټولنیزې نا انډولې یې له ریښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي د مساوي او عادلانه حقونو نه برخمن دي. د بېلګې په توګه: د مریي

آزادول د دین له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځینو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپیر نشته. حتا کوم کسان چې په سیاسي بڼه یې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه خو په خپله مسلمانان نه وه، د یو تبعه په توګه له ټولو حقونو نه برخمن وه.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

د پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولی شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څه ډول کولی شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

۵- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

طبقاتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانګړې توګه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه را پورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو د دې سره سره ويلی شو چې طبقه عبارت ده له هغو ډلو څخه چې د مادي سرچينو او امکاناتو (شتمنې، قدرت او منزلت) څخه د ګټې په تویير سره د ګټې پورته کولو په جريان کې تشکل مومي نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طريقه کې توپير را منځته کېږي. له يو ډول سرچينو (شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن دي. يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو سرچينو څخه برخمن دي لږ اړيکې ټينګوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خپلوي، ټول په برکې نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې

د سرچینو یوه ځانګړې برخه پخپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې یو ځانګړې ډول او طریقه لري چې د هغه چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیرلري. له دې کبله هغه ګروپ خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطریقې څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي او لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی.طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه ده. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نده ایستل شوي او زیات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې. په داسې حال کې چې په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله پوره څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو د یوې کمې اندازې څخه برخمن دي لیکن شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زیږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوي ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو، کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنیز قدرت او منزلت چې د شتمنۍ سره ډېره نږدې اړیکه لري، به هم په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شوه، په طبقاتي ټولنو کې سره د دې چې د ټولنې غوڅ اکثریت خلکو

ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تامینیږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخیز زبېښاک (استثمار)

د هغه دلیلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتیاوو په هکله مو وړاندې کړل، په دې ټولنو کې یو ډول آرام او نرم لیکن ډېر ژور او پراخ زبېښناک موجود دی. یو محدود لږکی (اقلیت) چې د ټولنې ارزښتناکه سرچینې او امکانات یې په لاس کې دي، د ټولنې ډېرکې(اکثریت) له اقتصادي، سیاسي او فرهنګي لحاظه زبېښي. د نابرابری د همېشني نظام جوړول په خو لحاظه د مسلط ګروپ په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتیازونه چې دغه ګروپ د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتیب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې دزور ورو او شتمنو تر زیات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتیازونو د خوندیتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دویم، دغه مسلط ګروپ د ښوونې او روزنې د دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دریم، غوره او وتلوکسانوته دا امکان برابروي چې له هغوکسانو څخه چې په ټیټ مقام کې دي د کارګر اجیر او مصرف کوونکي تر نامه لاندې کار واخلي او په دې ترتیب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زیاته کړي.

ځیني پوهان په دې آند دي چې د نابرابری نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی د رقابت نه ډک نفوذ زیاتوي او دا امکان ورته برابروي هغه کسان چې ښکته ژوند لري، وزبېښي.

اسلام کله چې د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په شبه جزیره کې راوځلید، په

طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مریي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر، ابوعبيده، مصعب بن عميره (رض) چې د ټولنې له شتمنو او باعزته اعرابو څخه وه او همدارنګه د بلال، ياسر، سيمه، عمار او صهيب (رض) چې له نيستمنى او فقيري طبقي او د مريانو له جملې څخه وه ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت نه لرې وګڼل.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زيښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زيښنل کيږي؟ توضيح يې کړئ.

۴- اسلام له ټولنيزې نابرابري او طبقاتي نابرابري سره څرنګه مبارزه کوي؟

۵- د لوړوالی او فضيلت معيار په اسلام کې څه شی ده؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړې او په ټولګي کې يې ولولئ.

جنسي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:
لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې یوه نیمایي نارینه او بله نیمایي یې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارینه په مساوي توګه له امتیازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسیتي نابرابرۍ کوم ډول موجودوي، هغه توضیح کړئ.

جنسیت څه شی دی؟

جنسیت یعنې د ښځو د حقونو نه دفاع او ملاتړ او په ټولنیز، اقتصادي، او فرهنګي برخو کې نارینه او ښځې تر منځه په برابرۍ باور او د ښځو د تحقیر، توهین او پر هغوی د ظلم او ستم په وړاندې مبارزه ده. د جنسیتي مسایلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزه ساحه کې د ښځې او نارینه لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده ترڅو جنسیتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسیت د ټولنیزې نرۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسیت د خپل ځان او نورو سره د اړیکو د ټینګولو په باره کې له فکرکولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورنې ژوند په ټاکلو کې زیات تاثیر لري. جنسیت د ټولنیزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی ځکه چې په زیاتره ټولنو کې د ټولنیزو سرچینو مهمه برخه پخپل واک کې لري. د جنسیت ټولنیزه معنا نارینه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جل جلاله) انسان د نر او ښځې له دوه جنسونو څخه پیدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو د نمونو څخه یوه یې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې

شمېر کابو سره مساوي ده. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلوده ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادو نو په روزنه بوختې وې او نارینه د کور نه د باندې کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو خو څرګند عاید یا ګټه وټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټیده د دوی ځواکمني او ورتیا د نارینه وو په پرتله لږ په پام کې نیول کیدله او له همدې کبله وه چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام نه لري او معمولا ښځې هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې د کارکولو څخه د ښځو بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني لیکن د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستی ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د احد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی. او همدارنګه په فرهنګي او علمي مسایلو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شوه چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او پخپله د فقهي د مسایلو په باره کې ځانګړې لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي

نابرابری په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسیتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري خو موږ بې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسینه کوو:

د ټولنې وروسته پاتې والی

دیوه ملت پراختیا او ملي پر مختګ د ښځو له حضوراو فعاله ګډون نه پرته دا پروسه له مشکل سره مخامخ کیږي.څرنګه چې لیدل کیږي دافغانستان زیاتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنیز کړکیچ یا لانجه

پخوا به ښځې او نارینه دواړه د ټولنیز دود تابع وو او هر چا به هغه کارکاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو خو نن سبا د ښونې او روزنې، اړیکو او رسنیو د پراختیا او پرمختګ له سببه وضعیت بلکل توپیر پیدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولی شي چې د نارینه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عاید لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفیت د لوړید او لوړو ټولنیزو مقامونو ته د رسیدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتیا نه برخمن دي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپیر او تبعیض نه ډک وضعیت چې ښځو ته د دوی د ظرفیت د لوړتیا او ګټواو کارونو د سرته رسولو مخه نیسي، وزغمي او د هغه له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه باید د ښځو پرمختیا ته چې د نسلونو بنسټ اینښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسیت څه شی ده؟
۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې د اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.

• هغه ګروپونه چې مادي منابعو ته ددوی دلاس رسۍ د توپیر له امله تشکل مومي، طبقه ویل کیږي.نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کېږي.

• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هیڅ ډول امتیاز منبع نه بولي بلکه دانسانانو لوړتیا یواځې په تقوا کې بو لي.

• له جنسیتي مسایلو نه ښځو او نارینه ته دژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقو قو ورسپارل دي.تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.

کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.له دې کبله له هر څه نه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې دنسلونو بنسټ ایښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

پنځم څپرکی

زموږ ټولنیزې ستونزې

په دی څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غربت او بیکاري،
- د اوسیدلوځای(کور)،
- روغتیا،
- مخدره توکي یا مواد،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

د ښځې کې موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي ددې ښځکي له لوستلو وروسته:

- د سواد ګټې و پیژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکړي،
- د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې و پیژني اوزیار او کوشش ته وهڅیږي،
- د بې کورۍ له ستو نزې سره آشناشي او له هغې ښځه د وتلولار وپیژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو اود روغتیایي خدمتونو له کموالي ښځه را منځته کیږي آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو وپوهیږي.

زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښووني او روزني ته اړتيالري.څرنګه چې قرآن کريم فرمايي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِى خَلَقَ* خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ*اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ الذى عَلَمَ بِلَ قلمِ* عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ*)

هغه چاچې ښوونه نه ده کړي بيسواده بلل کيږي دې واقعيت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري د کومو ستو نزو سره مخ کيږي؟

۲- هغه ټولنه چې زيات وګړي يې بې سواده دي، له کومو مشکلاتو سره مخ کيږي؟

انسانانو له ډير پخوا نه د ځمکې په سر ژوند وکړ خو په لوستلو او ليکلو نه پوهيدل. په هغه وخت کې دانسانانو ژوند ډيرساده او ابتدايي و. په هغه وخت کې د تيرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له يوه نسل نه بل نسل ته ليږدول کيدې. د نوې ټولني غړو د خپل د ضرورت ورفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنيو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هيڅ ډول ځانګړې پروګرام وجودنه درلود. بې سوادي تل د هيوادونو د ودې او پرمختيا د مخنيوي لامل ګرځي. له دې کبله ويلى شو چې بې سوادي يو تباه کوونکى مرض او د بشر د لومړى درجه دشمن

په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د درېمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادو دپر مختګ، ودې اوپراختيا په لاره کې لوی خنډ شمېرل کيږي چې دغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی بلکه دا يو پېچلی جريان دی چې ملي اونړيوالې مرستې ته اړتيا لري.څرنګه چې ليدل کېږي دبيسوادۍدله منځه وړلو لپاره په نړيواله کچه د هېوادونو او نړيوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي آند تردې چې ړانده اوکاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو ميلونو نه زيات خلک بې سواده دي او همداوس پنځه ميلونه کوچنيان د ښوونځي له تلونه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زياتې دي چې ډېر مهم يې عبارت دي له:

نېستي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنيز وروسته پاتی والی، روږديدل جرم او جنايت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادو ته اړ وي. نو ځکه نيستمنو هېوادوته دا لازمه ده تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځيو پراختيا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي د نيستۍ او وروسته پاتې والي نه د مخنيوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کيدو او صنعتي کيدو په پايله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنايعو په فابريکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتيا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي ترڅو د ټولنې وګړي يې باسواده شي ځکه بې سواده وګړی نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابريکو کې د زراعت او صنعت د پراختيا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټيزه وسيله ده. سواد په فرهنګي، سياسي، اقتصادي او ټولنيزو فعاليتونو کې د ګډون يو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې يو بې سواد وګړي نه شي

کولای خپلې ټولنیزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پیدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او لیکلو وړتیا بولي خو واقعیت دا دی چې سواد د لوستلو، لیکلو او په لیکل شویو متنونو پوهیدل دی. او د پوهیدو او درک معنا دا ده چې وګړي باید ښه ژبنۍ وړتیا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتیا یوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

نېستي او غریبي د بېسوادي د پایلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتیاوته اړتیا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولی چې مناسب کار او ښه عاید ولري. کله چې د یوې ټولنې زیاتره غړي بیسواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نیستې نه سر بیره، ټوله ټولنه په نیستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوایدو مهمه برخه زکات، عشر، مالیات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي.کله چې خلک غریب اونیستمن وي، دولت به هم د بیت المال دعوایدو او د مالیاتو له کمښت سره مخامخ شي او په پایله کې د ټولنې عام امکانات او اړتیاوې لکه: لاره ،روغتون، ښوونځي، د کونډو، یتیمانو، کنډو، ړندو، معیوبینو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورینو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شریعت په بیت المال کې مقرر کړي دي له کمښت سره مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابریکې او تولیدات نه شي کولی وده وکړي. په پایله کې به هېواد په سخته نیستۍ او غریبۍ اخته شي.

روږدیدل: بیسواده ټولنه زیاتره دنیستۍ او جهل له امله په مخدره موادو درودیدو د

بلا په لومه کې ښکیلیږي. بې سوادي او جهل له نېستۍ او په پای کې له روږدیدو سره ډېرې نږدې اړیکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کیفیت ته پاملرنه به ډېره ګټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادۍ زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې بې وې.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

۴- بې سوادي او روږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې باره کې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

زموږ ټولنيزې ستونځې: نيستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

۱- ولې انسان غريبيږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟

۳- څنګه کولی شو له غريبۍ او نيستۍ نه مخنيوی وکړو؟

انسان خوراک، کاليو او د اوسيدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيالري. لوی خدای (جل جلاله) د انسانانو لپاره ټول د اړيتا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولی شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې ګټه واخلي، د غريبۍ او نيستۍ سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالي او تنبلي وکړي او يا طبيعي او ټولنيزخنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای(ج) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي نو له غريبي او فقر سره به مخامخ شي.

نيستي څه شی ده؟

نيستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيالري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدوکې يې بشرځور ولی او ځوروی يې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نږدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نيستمن کيږي؟) ځواب ورکول ډير مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب د پيدا کولو نه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب ياستو چې لاملونه يې ډير زيات دی خوشيرنه يې په دې ځای کې ممکنه نده، مګر په عام ډول کولی شو هغه په دريو عمومي برخو ووېشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بيلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ويل کيږي چې ريښه يې پخپله په فرد کې ده د مثال په توگه: د فقر او غريبي ډير مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي کول او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب گرځي.

۳- د مهمو او گټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

۴- د بدن د غړو معلوليت چې د کارکولو مانع گرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنيو څولاملونو اخته وي پخپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کيږي او غريب اونېستمن کيږي.

طبعي لاملونه

خدای (جل جلاله) زموږ د اړتياوړ مواد په طبيعت کې پيدا کړي دي، د امواد په طبيعت کې يو ډول نه وی وېشل شوي. د مثال په توگه:

۱- ځيني ځمکې ډيرې حاصل خيزې او ځيني نورې بې لږ حاصل کوی.

۲- ځيني سيمې معدنونه او دلوړ قيمت منابع لري لکه سره زر، اوسپنه، نفت او گاز،خوځينې سيمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربيره پردې، ځيني طبيعي حوادث لکه: سيلاو، وچکالي، او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب گرځي. ياد شويو توپيرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خيزو سيموکې ژوند کوي کولی شي په لږ زحمت ډير حا صل لاس ته راوړي. خو هغه خلک چې په کم حاصله سيموکې ژوند کوي بايد ډير زحمت وباسي خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنگه هغه هېوادونه چې د سروزرو، او سپنې، نفت او گازو معدنونه لري کولی شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته ارتقا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زياتوالې راولي او خپلو صنايعو او خپلې کرنې ته وده او پراختيا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه د دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي. نو ويلی شو چې حاصل خيزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قيمتي معدنونه د ثروت دلرلو سبب اونه درلودل يې د غريبۍ او نيستۍ سبب گرځي.

ټولنيز لاملونه

ديا دشويو لاملونو ترڅنگ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو دانسان د لاس رسی او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي

سیستم په واسطه ویشل کیږي.که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخې له امکاناتو او صنایعو څخه ګټه اوچتوي او که چیرې اقتصادي اوټولنیز نظام عادلانه نه وي نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو نه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کیدلی شي چې هر وګړی بې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستۍ او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلې استعدادونه په کړکیچونو کې په مصرف رسیږي او ټول پروګرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستۍ اخته کېږي همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي خلک تل له یوه ښار څخه بل ښار ته تیښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه په معیشتي چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي اوکه چیرته له ټولنې نه امنیت خپل ټغر ټول کړي هیڅکله به د اقتصادي ریښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډیرو نیستمنو اوغریبو هېوادو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دی له:

۱- د اوږدې مودې جنګونه: زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادی لپاره او وروسته بیا په داخلي جنګونو اخته شول په دې موده کې نه یوازی د هېواد د ودې او پراختیاله لپاره کارونه شو بلکه د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنیز نظم او انظباط له منځه تلل: چې د دې نظم اوانظباط له منځه تلل دخلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعا لیتونو دمخنیوي لامل وګرځیدل.

۳- بې سوادي او ناپوهي: د جنګ د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي

ترلي وو او داکار د دي سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتي شي. په دې مشکل باندې بریالي کیدل یو ملي عزم ته اړتیالري چې په سرکې د افغانستان د اسلامی جمهوریت دولت چې د ملت له څواک اوارادونه استازیتوب کوي، رینښتیني طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبی او نېستی چې د دوی د خواری او ذلت سبب گرځي خلاصون پیداکړي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د غریبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ؟

۲- د غریبۍ د ټولنیزلاملونو نوم واخلئ.

۳- د غریبۍ او فقرطبیعي لاملونه کوم دي؟

۴- ولې زموږ گران هېواد له غریبۍ سره لاس په گریوان دی؟

۵- څنگه کولی شو د خپل هېواد څخه د غریبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړی شي له هغو څخه گټه واخلي؟

۲- ایا دخپلې کورنۍ ځینو غړوته دیوه بل کار وړاندیز کوئ؟

۳- ایا د کورنۍ ځیني غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟

د پورته پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږیږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولگي ته یې واوروئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی)

پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونوته اړتيالرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نورېې په خيمو او کږديوکې ژوند کوي. ستاسي له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتيا لري؟

۲- که موږ د اوسيدلو ځای ونه لروخه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

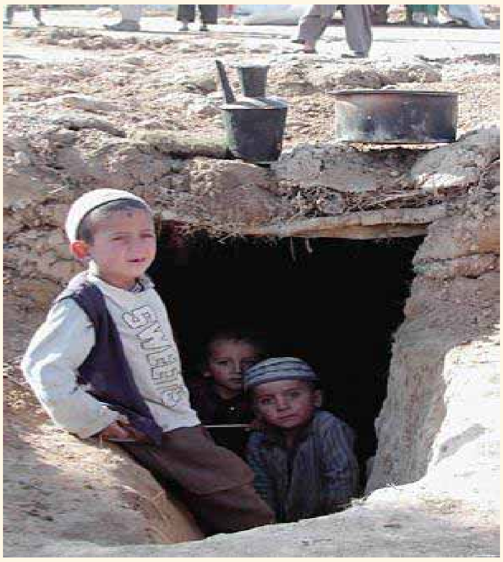

په ډيرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له ګرمۍ او يخنۍ څخه د ساتلو لپاره يې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونې هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو د پوره کيدو سربيره، د ښکلاپيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بيلابيلو ټولنوکې د دوی د فرهنګ او د ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکو نوکورونه جوړ شول.

د ډيرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بيلو بيلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير ښکلي او مجلل، او د ژوندانه د هوساينې په ټولو وسايلو مجهز جوړ شول. د استوګنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډيرو مهمو اړتياوو څخه شميرل کيږي. حتی د نړۍ په ډيرو پر مختللو هيوادونوکې، ډيرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړپيسې د کورو دکرايې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هيواد په

بېلابېلو دلایلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو نه شمېرل کېږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینې مهم دلیلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کالو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نږدې هېوادوته کډه شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېوادکې رامنځته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغونه زیات شمیرېې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښاروکې استوګن شول. په ځانګړي ډول دکابل په ښارکې د هغه د ظرفیت نه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-داستوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړۍ سرکې دولت کولی شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړی. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي تر څو خلک مجبورنه شي چې بې نقشي او پخپل سرکورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابرکړي د مثال په ډول: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه اوکورونه یې جوړکړل نو دولت باید د هغو سرکونه اوکوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته و غزوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تیرو لسیزوکې په هېوادکې جګړې دوام درلود او ډېرې و دانۍ یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. پدې ورستیوکلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه هم داخورا مهم ټولنیز مشکل ندی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د

هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، او دخلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳- د تعمیراتي موادو قیمتي

تعمیراتي مواد له ګاونډیو ملکو څخه زموږ هېواد ته رالیږدول کیږي، څرنګه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمې بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنی، د مواصلاتې لارو د خرابوالي په نسبت ډیر ګران دي. دا په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو اوکلیوالي سیموکې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو نه برخمن نه دي او یوازې د ګرمی اوسړو مخنیوی کوي. نو ځکه دکور مشکل یوازې په ښارکې نه بلکه په کلیوالي سیموکې هم دا ستونزه وجود لري.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوښولو هېواد والو ته د استوګنځي دتأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هیواد ښولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړئ شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بډې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت دټولو ښارونوپه ځانګړي ډول د استوګنې د کورو لپاره عمومي خدمتونه لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم،برښنا، تیلفون، سړک او پخه شوې کوڅه جوړه کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکو جوړول**: یو ډیرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی

چې دولت ارزانه کورونه خو په ټولووسایلو مجهز کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډيره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډيروخلکو ته به په لږه فضاکې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېوادکې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښياست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت بايد کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه بايد سرته ورسوي چې زموږ خلک دکورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي.

۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړانديزڅه دی، ويې ليکئ.

کورنی دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په څو کرښو کې وليکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

پرتله يې کړئ

سلامتي د لوی خدای (جل جلاله) ډيرلوی نعمت دی لاندې پوښتنې په غورولولئ او د هغو په باره کې سره وزغيږئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲-که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړپاتي شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لويو دښمنانو څخه دی. اوتاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوي ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو.

سربيره په دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډيرزيات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډير ناوړه او خطر ناکو ساری ناروغيو اخته کېدل او په زيات شمېر خلک يې له منځه وړل اوکله هم د وبا او طاعون په واسطه ډير خلک له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دکټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

۴- د انسان مړینه.

۵- د نفوسو کمښت: لکه څرنگه چې له دې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولی شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي اویا یې بیخي له منځه یوسي.

سره د دې چې ناروغی په بشپړ ډول له منځه نه ځي خو په ننني نړۍ کې ډیرې ناروغۍ د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنگه چې رسولﷺ فرمایلي دي: (خدای(ج) ناروغي نده پیدا کړي خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړي.)نو له درملو نه استفاده وکړئ. . هغه ناروغۍ چې هره ورځ یې په زرگونو وگړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آساني سره د درملنې وړدي نوځکه نن ورځ موږ ته دامسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړ کړو چې په ناروغیو اخته نه شو. دوهم دا چې کله ناروغه کیږو، باید وکولی شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغیو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان دروغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه خوراک اوکامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توگه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې دنا روغیو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن یې په خوار ځواکۍ اخته کیږي.

د غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه استفاده وکړي، له بېلابېلو ناروغیو سره مخامخ کیږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسایلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسیږي، فاسد او خرابیږي. خراب او فاسد خوراکي شیان د خلکو د راز راز ناروغیو سبب گرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیایي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

چاپېریال او ککړه هوا

پاک چاپیریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تیلو نه استفاده کول او په لسګونونور عوامل د هوا د ککړیدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د کوچنیانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنۍ د کوچنیانوپه وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپیریال هم د کوچنیانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په کوچنیانو کې لیدل شوې ده. زیاتره داکوچنیان د ساري ناروغیو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغیو له امله او د خوار ځواکۍ، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او ښنبلو نه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپیریال کې وجود لري او تنفسي نا روغتیا دهوا له ککړ تیا نه منځ ته راځي چې د کوچنیانو د مړینې لامل ګرځي.

د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا دغماشي په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپیریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک اوروغ چاپیریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپیریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

د هغو ستو نځو سره سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډېر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونوخلک د درملنې لپاره بهر نیو هیوادو نو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اساسي قانون د۵۲ مادې مطابق **دولت مکلف دی د قانون د احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي.**

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نه نوم واخلئ.

۲- له نا روغۍ کوم زیانونه سړي ته رسېږي؟

۳- څنګه کولی شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

۴- خوار ځواکي څه شی ده؟

۵- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د سړي په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغیزه لري؟ په دې باره کې څو کرښې ولیکئ.

زموږ ټولنيزې ستونزې: دنيشه يي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځيني وګړي خپله او دنورو روغتيا د نيشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په آند

۱- د نيشه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

۲- آيا نيشه يي توکي زموږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نيشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنګه وګړنيزې او ټولنيزې پايلې لري؟

۴- څه ډول کولی شو چې دا ستونزه له منځه يوسو؟

نن ورځ نيشه يي توکي زموږ د هېواد، سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کالونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت دنه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفداری خلک د اپينو(ترياک) کرلوته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد د بين المللي مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه

حاصلات چې په افغانستان کې تر لاسه کوی اروپايي او امريکايي هېوادونو ته قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادوته ويل کيږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډير خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړيږی. د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډيرې ستونزې رامنځته کړيدي چې سهمې برخې يې دادي.

دګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کيږي.

ډيرګټور محصولات و جود لري چې بزګران کولی شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. ولی د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کړوچې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کړي؟

روږدی کيدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوی ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کيږي.

اعتياد په دې ډول موادو انسان ناجوړه کوي او هغه د ګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولوته يې اړباسي، کله چې په يوه هېواد کې د معتادينو شمېره زياته شي، د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

د اداري فساد تشدید

څرنگه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوی ځینې دولتی مسئوولین (په ځانگړې ډول د پولیسو په اداره او محکموکې) په بیه واخلي او خپلو فعالیتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځینې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پیسو په بدل کې له ځان سره ملگري کوی ترڅو د دوی له نفوذ څخه گټه واخلي. نوله همدې امله اداری فساد پراخیږي او د هغې د کموالی لپاره هڅې د ناکامی سره مخ کیږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځینې کړې د اداری فساد د پراخیدو څخه ملاتړکوي.

نا امنی او تاو تریخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو دقاچاق مخه ونیسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په گټه اخیستلو هڅه کوي چې د دولت د تدبیرونو په وړاندې و دریږي او خپل فعالیت ته ادامه ورکړي. د دوی یوه لاره ددولت دهڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځته کول او د تاوتریخوالي نه استفاده کول دي.

څرنگه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پیسې لاسته راوړي نو په ډیرو عصر ي وسلو سمبال دي.د شرایطو د برابرېدوپه صورت کې له هغو نه د خلکو او دولت په مقابل کې کار اخلي نوځکه نشه يي مواد له نا امنی اوترهگری سره نږدې اړیکې لري.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نېشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نېشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو زراعتي محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟

۴- د نا امني او تاوتريخوالي په باره کې يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نېشه يي توکو له منځه وړلو په باره کې خپل وړانديز په څوکرښو کې وليکئ.

زموږ ټولنیزې ستونزې، نا امني او تر هګري

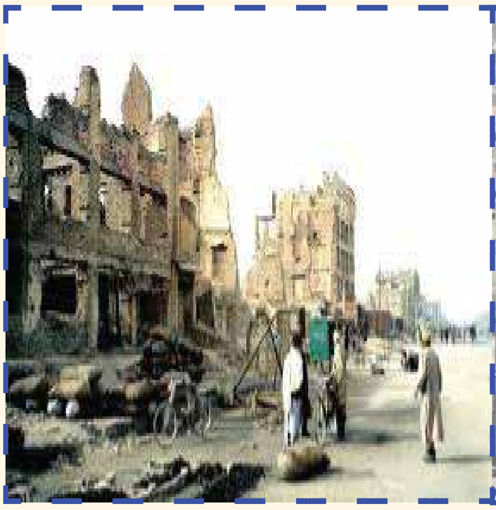
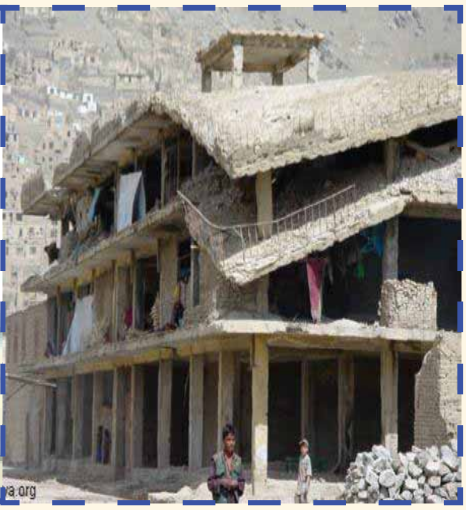

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورکړئ

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک یې زغمي، نومونه یې واخلئ؟

۲- کوم لاملونه د نا امنۍ سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه باید سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي، او ټولنیزو فعالیتونو ته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې پوره امنیت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنیت وجود ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور د عادی کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هرڅه نه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وایي چې خلک د ډاډ او آرامی احساس وکړي، او د هیڅ او هیڅ سازمان له خوا ورته ګواښ موجود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هیڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلی شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او

ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا نه وېره ونه لري، نو هغوی د ځاني او مالي امنيت نه برخمن د ي. له دې معلوميږي چې امنيت ډولونه لري چې ډېرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادی، سياسي، ټولنيزاو ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلی شوچې امنيت په دوو ډلو رواني او فزيکي امنيت ويشل شوی دی.

رواني امنيت هغه وخت حاصليږي چې کامل امنيت وجود ولري. او فزيکي امنيت د امنيت ډيرکم حددی،که فزيکي امنيت وجود ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پيښيږي په دې صورت کې به رواني امينت هم وجودو نه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځته کيږي چې ټولنيز قواعد اورسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرګنيز ملاتړ له لاسه ورکړی وي. چې يو شمېر له دې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډېر لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی يا خارجي جنګونه) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايديولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده. چې په دې لوست کې په لنډه توګه پرې رڼا اچوو.

ترهګري (ويره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د وحشت، وېرې او نا ارامۍ سبب شي او سياسي موخې ولري ترهګري يا (ويره اچونه) بلل کيږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي

فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخوته ورسیږي ترهګري بلل کیږي. زموږ خلک له ډیرو کالو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډیرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

د خلکو وژنې

ترهګر خپلو موخو ته د رسیدو لپاره حاضردي چې بېګناه خلک په قتل ورسوي.

د هېواد ویجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ترلو اوسقوط لامل ګرځي. ترهګري عملیات لکه ځنګه چې د خلکو ځان ته ګواښ دی، همدارنګه د دولتي او خصوصي مالونو اوساختمانونو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېوادمو آباد شي، ورانیږي.

د وخت ضایع کیدل

وخت د انسان لپاره ډیرمهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډیرولویو پر مختګونو لاس بری پیداکوي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنی په دلیل او د ترهګرو د فعالیتونو له امله د موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختګ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول توان هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت تأمین کړي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲ ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لامل کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه کې څو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

زموږ ټولنیزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په ګران هېواد کې کلونه کلونه جنګ جریان درلود. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماینونه ښخ کړي وو.

اوس هم د ځوکالو راهیسې یو زیات شمېر ناچودلي ماینونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوندتهدیدوي. ستاسې له نظره:

۱- آیا تاسې تراوسه ناچودلي ماینونه او یا نور توکي لیدلي دي؟

۲-که چېرې ماین سره مخامخ شوئ څه کار کوئ؟

۳- د ماینونود مخنیوي لپاره کوم کارونه باید وکړئ؟

هغه هېوادونه چې د جنګ له مرحلې څخه تیرشي ترجګړې وروسته ډیر کالونه بیاهم د جګړې ستونزې ګالي. د ډیرو مهمو ستونزو څخه یوه یې د ماینونو او نا چوادلو توکو پاتې شوني دي او په کال کې د یو زیات شمېر هېواد والو د مړینې سبب ګرځي. په دې ځوکالونوکې د ماینونو او ناچادلو توکو د ټولولو لپاره زیات فعالیتونه تر سره شویدي په تأسف باید ووایو چې زموږ یو زیات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هځو سره سره بیاهم زیات شمېر نا چودلي توکي تر اوسه هم تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند تهدیدوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

ډیرکارونه په دې برخه کې باید سرته ورسوو چې ډیرمهم یې دادي.

- یو اساسي کار دادی چې دولت باید هلې ځلې وکړي چې ډیرژر ماینونه اونور ناچوادلي توکي راټول کړي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وساتي
- بل ډیرمهم کار دادی چې خلک د ماینونو په خصلت و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې د دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونوپه سیموکې ژوندکوي، باید ډول ډول ماینونه وپیژني، د هغوی په خطرونوپوهیږي او له هغې سره د چلند زدکړه وکړي. چې خپل ځان له هغوی څخه وساتي.

د ماین پاکۍ مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې هکله یې زیات کارونه سرته رسولي دي او ځینې هدایتونه یې د تبلیغاتوله لارې کړي دي چې ټولو خلکو ته له ارزښت څخه خالي نه دي:

بحث وکړئ

ناچاودل شوی توکي څه شی دي؟

پلاستیکي،دلرګیو او اوسپنیزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کیدای شي چې ناچاودلي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودلي نه وي، د نا چاودل شویو توکو په نامه یادیږي. نا چاودل شوي توکي عبارت له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور دي. نا چاودل شوي توکي له فلزاتو، لرګیو او پلاستیک نه جوړ شویدي، او د اقلیم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي اوکوم مهمات چې له فلز نه جوړ شوې دي زنګ یې وهي او پېژندنه یې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو ساحوکې چې دا توکي نه پېژنو باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکۍ دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. ز یاتره نا چاودلي توکي د ځمکې پرمخ پراته وي او د هغوی له خطرونو نه مخنیوی ډیرآسانه ده. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او د هغو د خطرونو نه مخنیوی ستونزمن دي. خو نا چاودلي مهمات کولی شي د ماینو نو په پرتله د ډیرو تلفاتو اویا د انسانانو او حیواناتو د ټپي کیدو لامل

شي. (د حب الو طن من الایمان) د مقولې په بنسټ؛ وطن، د هېواد په هر وګړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په او لاد خپل مور او پلار ګران وي نو د ټولنې په افرادو هم باید خپل هېواد ګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودل شویو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو ګواښ دی نو د هېوادتپولو اتباعو ته لازمه ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودل شوي توکي ویني هغو ته لاس ورنه وړي بلکه یو صلاحیت داره ادارې ته باید خبر ورکړي چې په دې ډول خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودلي توکي څه شي ته وايي؟

۲- ولې خبښ شوي ما ینونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟

۳- ماینونه او نا چاودلي مهمات څه خطر لري؟

۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شی څه کار به سرته رسوئ؟

۵- څنګه کولی شو چې دنا چاودلو مهماتو او ماینونوله شرنه په امن کې پاتې شو.

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولی شو د ماینونو او نا چاودلو توکو او مهماتو له خطرنه په امان کې پاتې شو، په دې باره کې څوکرښې ولیکئ.

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ خو په لوست او ليک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تير نسل تجربې به په شفاهي اوعملي توگه له يو نسل نه بل نسل ته انتقاليدلې.
- نيستي(غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلوچې انسان هغه ته ضرورت لري په معنا ده. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وگړو ته ربړونه ور په برخه کړېدي.
- هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وگړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو نه گټه لاس ته راوړي.
- د ډېرو پرمختگونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي،خود استوگن ځای ستونزه لا هم دوکړو له ډېرو مهموستونزو څخه شمېرل کيږي.
- ناروغي تل دوگړو د ښمنه گڼل کيږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هريو په ساده اوسختو نا روغيواخته کيږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتيا لومړنی شرط ښه خواړه او مکمله غذاده.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنگي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.